

Op 7 juli riepen Hirschfeld, Louwes en Staf de besturen van de centrale landbouw-organisaties, het Nederlands Agrarisch Front inbegrepen, in vergadering bijeen. *Graf Grote* gaf er een uiteenzetting: men moest de zaak, aldus het later door Hirschfeld geschreven verslag, 'zuiver landbouwkundig' bezien, 'de politiek in de zin van het nationaal-socialisme zou hier buiten blijven, terwijl ook met de confessionele belangen ten volle rekening zou worden gehouden.' Na Grote spraken Hirschfeld en Louwes; beiden verzochten de besturen, 'met het oog op de belangen van de voedselvoorziening . . . hun medewerking niet te onthouden.'¹ De aanwezige NSB'ers zegden uiteraard terstond die medewerking toe, maar de overige bestuurders hielden de zaak in beraad. Een dag later, 8 juli, deed Hirschfeld van een en ander mededeling in het college van secretarissen-generaal. '*Graf Grote*', zei hij daar,

'heeft namens de Rijkscommissaris uiteengezet dat, indien Nederland gelijk Denemarken in deze zou willen medewerken, Nederland een aandeel in de productie zou kunnen krijgen. Indien Nederland hierin niet zou willen medewerken, zal weinig kunnen worden gedaan voor de Nederlandse graanpositie.'

De laatste zin van deze passage luidt: 'In principe bestaat tegen de medewerking met de Duitse plannen geen bezwaar.'² Was dat Hirschfelds conclusie of die van al zijn ambtgenoten? Vermoedelijk dat laatste. In elk geval opponeerde niemand, ook Snouck niet.

Een kleine week later bleek in een nieuwe vergadering dat het Koninklijk Nederlands Landbouwcomité en de twee confessionele organisaties grote bezwaren hadden. Zij distantieerden zich intussen niet volledig, want toen voor de verdere voorbereiding onder Stafs voorzitterschap een aparte commissie in het leven geroepen werd, de z.g. Culano (Commissie tot uitzending van landbouwers naar Oost-Europa), verklaarden zij zich bereid, aan die commissie adviseurs ter beschikking te stellen die overigens verder 'voor de daden der commissie en voor de selectie der landbouwers' 'geen verantwoordelijkheid' zouden dragen. Dat zeiden zij in een vergadering die op 22 juli gehouden werd. Staf deelde daar mee dat een gesloten agrarisch gebied van 500 000 ha (5 000 vierkante kilometer, bijna een zesde van het toenmalige Nederland) aan Nederlanders zou worden toevertrouwd; in eerste instantie waren meer dan drieduizend bedrijfsleiders en opzichters nodig plus 'een aantal goede tractorbestuurders die weer andere tractorbestuurders kunnen opleiden'. 'Goed begrepen moet worden', zei Staf,

¹ H. M. Hirschfeld: 'Nota n.a.v. de brief der Zuiveringscommissie d.d. 15 nov. 1945' (22 nov. 1945), p. 10 (collectie-Hirschfeld, 3 c). ² Csg: Notulen, 8 juli 1941.